№ 144 ՇԱԲԱԹ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 16 1889 ՇԱԲԱԹ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 16 № 144

ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարվանը 6 ռուբլի։
Առանձին համարները 7 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ТИФЛИССКІЙ ЛИСТОКЪ“

на 1890 годъ.

Газета не измѣняя своего направленія, и въ будущемъ году будетъ издаваться ежедневно, исключая послѣпраздничныхъ дней. Главнымъ образомъ, какъ и въ предидущіе годы, мы направимъ всѣ свои усилія къ развитію «Мѣстнаго отдѣла», давая въ немъ возможно полныя свѣдѣнія о мѣстной жизни, о мѣстныхъ злобахъ дня и вообще о выдающихся событіяхъ и проявленіяхъ общественной жизни. Еженедѣльно мы будемъ помѣщать по одному ФЕЛЬЕТОНУ, посвященному выдающимся событіямъ русской и иностранной жизни. Постоянными сотрудниками, какъ и въ настоящемъ году, будутъ: Зоилъ и Давидъ Сослани (Д. И. Кезели) и И. Г. Хачатуровъ.

Всѣ годовые подписчики «Тифлисскаго Листка», подписавшіеся до 1-го января, получатъ безплатно «Армянскій Календарь» (на русскомъ языкѣ), съ предказаніями, на 1890-й годъ.

Эта изящно изданная карманная книжка на этотъ разъ, сверхъ общихъ календарныхъ свѣдѣній, будетъ заключать въ себѣ еще: 1) предсказаніе О ПОГОДѢ Армянскаго Эфемерди, 2) предсказаніе на каждый лунный день, 3) наставленія Эфемерди на каждый мѣсяцъ отдѣльно, 4) образцы народныхъ сказаній 5) гастрономическій календарь тифлисскаго мокалака.

Въ частную продажу «Армянскій Календарь» НЕ ПОСТУПИТЪ.

Городскимъ подписчикамъ календарь будетъ доставленъ 1-го января на домъ, а иногороднымъ почтой.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА

Съ доставкой въ Тифлисѣ.	Съ пересылкой для иногороднихъ
На годъ . . . . 4 р. — к.	На годъ . . . . 5 р.
» полгоа . . 2 » 50 »	» полгода. . . . . . 3 »
» 1 мѣсяцъ . — » 50 »	» 1 мѣсяцъ . . . . 1 »

ПОДПИСКА и ОБЪЯВЛЕНІЯ принимаются: въ Конторѣ Редакціи «Тифлисскаго Листка» въ г. Тифлисѣ, и въ Москвѣ, въ конторѣ объявленій В. А. Гиляровскаго, Столешниковъ пер., д. Карзинкина.

Подписка принимается только на вышеуказанные сроки съ 1-го числа каждаго мѣсяца. 1—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՍՏԱՐՇԻՆԱՆ և իր ընկերները յայտնելով նախկին առևտրական ստարշինա, առաջին գիլդիայի վաճառական, աւելի քան 10 տարի առևտրական հասարակութեանը ծառայած, տոհմական պատւաւոր քաղաքացի ՅԱԿՈԲ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՄԷԼԻՔՕՎԻ մահվան մասին, խոնարհաբար խնդրում են պ. պ. վաճառականներին, պատւել հանգուցեալի յիշատակը, շնորհ բերելով նրա յուղարկաւորութեան հանդիսին, նրա սեփական տանից, Վօրօնցօվեան փողոցում, դէպի Շամքօրեցոց Ս. Աստուածածին եկեղեցին, շաբաթ օր, 16-ին դեկտեմբերի, առաւօտեան 10 ժամին։ 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Շուշուց. Նամակ Կարսից. Նամակ Սարիղամիշից. Նամակ խմբագրին. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Թիւրքիայից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նամակներ Թիւրքաց Հայաստանից.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

Նոյեմբերի 28-ին

Շատ անգամ է գրվել, թէ Շուշին անմաքուր է պահվում, որ վատ հետևանքներ է ունենում, ի հարկէ։ Բայց այդ նկատողութիւնը միշտ մնացել է «ձայն բարբառոյ յանապատի....»։ Եթէ քաղաքակիրթ երկիրների լուսաւորութեան չափը որոշվում է իրանց մաքրութեամբ, այդ դէպքում Շուշին, կը նշանակէ, գտնվում է ամենաստոր աստիճանի վրա, որովհետև գուցէ Անդրկովկասում չը կայ մի քաղաք, որ աւելի կեղտոտ պահվում լինէր, որքան մեր Շուշին։ Էլ սատկած կատու, շուն ասէք,—թափում են փողոցներում. ամեն տեսակ աղբ ասէք, կեղտոտ կամ լուացքի ջուր ասէք,—թափում են փողոցներում. իսկ կղկղանք՝ թէ մարդու և թէ անասունի՝ անպակաս է Շուշու փողոցներից. մի խօսքով ամեն մի փողոց, առանց բացառութեան, և մէյդանը ներկայացնում են մի մի աղբանոց, և դրա վրա ոչ ոք ուշադրութիւն չէ դարձնում, իսկ շուշեցու համար մի սովորական բան է դա. նա վաղուց սովոր է կեղտոտութեան.... Կան տներ, որոնք արտաքնոցի խողովակներ չունեն տարած, ուստի այդ տների մօտով անցնելիս՝ զզվելի հոտ է փչում.... Դա հայերի թաղի նկարագրութիւնն է։ Իսկ թէ ինչ դրութեան մէջ է գտնվում թուրքերի թաղը,—այդ Ալլահը հեռու տանէ։ Երբ անցնում էք այդ թաղով, սարսափելի կերպով զարշահոտութիւն է փչում, սրբ սիրտ է խառնում, և դուք առանց քիթներդ բռնելու չէք կարող անցնել այդ թաղով։ Կան արտաքնոյի մի քանի խողովակներ, որոնք այստեղ բաց են. հեշտ է երևակայել, թէ ինչ տեսակ հոտ է փչում այդ տեղերում.... Բացի այս ամենից, ինչ կեղտոտութիւններ որ կան հայերի թաղում, այն կեղտոտութիւնները կան և թուրքերի թաղում։

Այս ամենի հետևանքը այն է լինում, որ թէ Շուշում և թէ շրջակայ գիւղերում տարածվում և բազմաթիւ զոհեր են տանում զանազան վարակիչ հիւանդութիւններ։ Մի քանի շաբաթ սրանից առաջ «գիւղդարան» կոչված հիւանդութեան շաբաթը 10—15 մանուկ էր զոհ գնում Շուշում։ Փոխանակ նախապաշտպանողական և արմատական միջոցների դիմելու, շուշեցիք դիմում են զանազան նախապաշարմունքների, սրբերի աջեր են բերում, կամենում են թափոր անել, և այլն.... Այն բժիշկը, որ նշանակված է շրջակայ գիւղերի համար, հանգիստ նստած է Շուշում և ամենևին չէ գնում գիւղերը, թէև այդտեղ վարակիչ հիւանդութիւնը առատ զոհեր է տանում մանուկներից։ Գիտենք գիւղեր,—թէ մեծ և թէ փոքր,—ուր մեր բժիշկները երբէք մուտք չեն գործել. գուցէ, ով գիտէ, ոչ մի գիւղ էլ չեն գնացել [illegible] միայն գիւղական բժիշկ....

Անցեալները պրիստավը և քաղաքային բժիշկը ման էին գալիս քաղաքումս և, նայելով բակերին ու փողոցներին, ուր կեղտոտութիւններ էին տեսնում, արձանագրութիւններ էին կազմում։ Միայն ինչու այն ժամանակ ուշադրութիւն դարձնել, երբ բանը բանից անցել է, երբ վարակիչ հիւանդութիւնները արդէն բուն են դրել քաղաքում։ Բայց «լաւ է ուշ, քան թէ երբէք». թող այսուհետև միշտ հսկեն քաղաքի թէ բակերին և թէ փողոցներին, որ միշտ մաքուր պահվեն. սակայն կասկածում ենք, որ դա առաջին և վերջին անգամը չը լինի....

Մեր փողոցները, բացի նրանից, որ անմաքուր են պահվում, լաւ չեն քարված նոյնպէս. փողոցների քարերը այնպիսի անհողութեամբ է կատարվում, որ դրանք մի երկու շաբաթից յետոյ շարուքանդ են դառնում, այնպէս որ փողոցներով անց ու դարձ անելիս՝ միշտ պէտք է գետնին նայելով գնաք, հակառակ դէպքում միշտ կարող էք վայր ընկնել.... Լաւ է դեռ, որ շնորհով նախկին գաւառապետ պ. Կանչելու՝ գլխաւոր փողոցներում շինվել են տրոտուարներ, ապա թէ ոչ՝ շատ դժուար կը լինէր շրջել մեր փողոցներով։ Արդեօք հասարակութիւնը չը պէտք է ուշադրութիւն դարձնէ այդ խրողութիւնների վրա։

Երբ մթնում է, մեր փողոցներն էլ կատարեալ մթնում են, որովհետև փողոցներում շատ քիչ լապտերներ կան, իսկ եղածներն էլ միայն իրանց ապակիներին են լոյս տալիս և ոչ թէ փողոցներին, շնորհով վատ լամպաների և լապտերների կեղտոտ ապակիների։ Այդ թւով քիչ լապտերները գտնվում են միայն գլխաւոր փողոցներում, իսկ երկրորդական փողոցները բաղդ չունեն լապտերներ տեսնելու։ Քաղաքը լապտերներ պահելու համար փող է ծախսում, բայց բանից դուրս է գալիս, որ դրանից ոչինչ օգուտ չէ ստանում, որովհետև, ինչպէս վերև ասացինք, լապտերները փողոցներին լոյս չեն տալիս։ Շատ անգամ էլ լապտերները չեն վառում։ Ի՞նչ հարկաւոր է վառել, քանի որ վառած ժամանակն էլ ոչ մի բանի օգուտ չեն, կամ թէ ինչու կռւել բնութեան դէմ, երբ մթնում է, թող փողոցներն էլ մթնեն.... Քաղաքի հասարակութիւնը դեռ քնած է, և բնութիւնը նրան դեռ «ննջիր, որդեակ» է երգում.... գուցէ, ո՞վ է իմանում, մի օր էլ «Զարթիր որդեակ» երգէ....

Շ.

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՍԻՑ

Դեկտեմբերի 7-ին

Ամսիս 3-ին տեղիս հայ-թատրոնասէրների խումբը [illegible] ներկայացրեց պ. Սունդուկեանցի «Խաթաբալա» պիէսան հայոց ուսումնարանի օգտին։ Չը նայելով որ այս ներկայացման մէջ մասնակցող կանանցից երեքը առաջին անգամ էին բեմ դուրս գալիս, այնուամենայնիւ, ներկայացումը բաւարար անցաւ։ Ներկայացումից յետոյ դրվեցան երկու կենդանի պատկերներ և ապա տեղական պարեր եղան, որոնք ուշ ժամանակի պատճառով կարճ տևեցին։ Շատ գեղեցիկ կերպով պ. Աղ. Մանուկեանց պատկերացրեց մշեցի պանդխտին։ Նրա երգերը՝ «Կռունկ, ուստի կուգաս...» և «Անցաւ տարին», հանդիսականները լսեցին մեծ ուշադրութեամբ. նրա ձայնի թուլիչ ազդեցութիւնը առժամանակ մոռացնել տուեց մարդկանց առօրեայ մանր մունր՝ գրօշանոց հաշիւները և յիշեցրեց, որ կան սրբազան պարտաւորութիւններ. ունենք հալածեալ ու պանդուխտ եղբայրներ, որոնք լուիկ արցունք են թափում օտարական ծանր հանգամանքների մէջ ճնշված։ Հոգւով չափ շնորհակալ ենք պարոնից այն մի քանի րոպէ ճշմարիտ բա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

188... դեկտեմբերի 26, Վան

Բարեկամ.

Ահա այդպիսի կախարդական գործերով են զբաղված մեր պատուական հայր սուրբերը, գրում են բժժանք, բժշկութիւններ են անում։

1) Աներևոյթ լինելու կերպ. Սև օձի շապիկը այրէ, մոխիր դարձուր, մարդու արիւնով շաղախիր և նրանով ներկիր մի շոր. չինելու ժամանակ կարդա Նարեկի միջից բան Գ. «Տէր իմ տէր». Ձ. գլուխ «և արդ 'ի վերայ այսքանեացս», Ղ. գլուխ «Բարեբանեալ» և Սաղմոսից՝ «Ողորմեա և Տէր հովուեսցէ» կտորները. երբ պատրաստ է, վեր առ և դիր ծոցումդ, բայց դընելու ժամանակ արտասանիր «Մաղաթ Խլլինէն, ուղուբաթտան, օգէօչան, բիրփարիայ» բառերը։ Ամեն ժամ աղոթէ օրվայ մէջ և թեւ թէ որ ժամին կազդէ բժժանքը՝ այն ժամին կարող ես աներևոյթանալ։

Ժանտամահի դէմ. գրել մի թղթի վրա «Մալաթրօն, քալատաֆրօն, Քօրոպան, Սափաւօթ» բառերը՝ իւրաքանչիւրի միջոցում մի մի փոքրիկ խաչեր գծել և թուղթը միշտ վրան պահել։

Լուսնոտութեան դէմ. կրծքի վրա պահել մի թղթի կտոր, որի վրա գրված լինեն եբրայեցերէն, աւետարանի մէջ յիշված մոգերի անունները։

Շան կատաղութեան դէմ (Պաստէօրի աչքը լոյս)։ Մի սեղանի շուրջը բոլորաձև շարված ինն հատ փոքրիկ քառակուսի թղթերի վըրա կարմիր թանաքով գրել սոյն բառերը. «Իգլոնի, Բիլիոնի, Եղէգա, Ցէզզէ, Քիստեր, Հաքս, Բաքս, Մաքս, Ատիմաք». կլորցնել թղթերը, դընել փոքրիկ գդալէ ամանի մէջ և վրան պահել։

Զէնքից ազատ մնալու համար. գրել թղթի վրա և ունենալ՝ «բահու, քահու, Հաբ, աբբահ» բառերը, միջոցներում մի մի փոքրիկ խաչ գծելով....

Դեռ ես անհամար են այդպիսի հրաշալի միջոցները, այնպէս որ, եթէ ճշդվեն և ազդեն՝ մարդս կարող է ամեն կեղտոտութիւններ, աւազակութիւն, գողութիւն և այլն գործել և ազատվել կախաղանից ու անպատիժ մնալ։

Մեր վանքերի հայր սուրբերը զբաղված են այսպէս բաներով. ոմանք այնչափ զբաղվել են, որ խենթացել են, ոմանք՝ ապուշացել, այլք՝ ոտից գլուխ կախարդացել, իսկ դրանց միջից ուսումնականները՝ թաղվել են Ալբերտի, Օգոստինոսի և այլն աստուածաբանութեան հատորների մէջ և ժամանակ չունեն «մահկանացուների» մէջ մտնելու....

Իսկ ինչ վերաբերում է թագուն գանձերին՝ այդ մասին չը գիտեմ թէ ինչ կը դատես. ես քեզ կը գրեմ մի քանի տեղեկութիւններ։

Այդպիսի գանձերով զբաղված են մի տասնեակ գցող, «վեց հազարեակ» կոչ տուող աշխարհական պարոններ, որոնց համար պատմում են, թէ աջողվել են գանձեր գտնել. սակայն ես դեռ ես նրանց աղքատ տեսայ։ «Կապարուկ» մականունով մէկը կայ Վանի մէջ, մի անբարոյական անձ. սա, ինչպէս ինքը պնդում էր, գիտէ գանձի տեղեր, բայց վախենում է երևան հանել, որպէս զի տէրութիւնը չը խլէ ձեռքից. ինձ ցոյց տուեց մի քանի զրահի կտորներ, բազպաններ պղնձատեայ, վէտեր, ճիկաեր, նրաններ և ուրիշ այլ և այլ հին հայկական զէնքերի և վահանների կտորներ, որոնց մասին ասում էր, թէ գտել է Հայկի բերդի աւերակների միջից։

Պատմում են, որ կայ մի մեծադիր ձեռագիր, որի մէջ ասված է թէ ուր են թաղնված գանձերը և ինչպէս պիտի գտնել նրանց թաղված տեղերը։ Գիրքը այժմ յայտնի չէ թէ ում մօտն է, բայց եղել են կարդացողներ և ահա թէ ինչեր են պատմում նրանից։

Երբեմն Տաճկաստանի լեռների մէջ կարելի է հանդիպել գլըակների, որոնք կարծես թէ արհեստական կերպով զիզված են այդտեղ. իբր թէ այդ հողերի տակ կարելի է գտնել և գտնված էլ են գանձեր։ Գրքի միջից յիշում են գանձի եղած տեղը գտնելու սոյն միջոցները։ Օրինակ «այս ինչ կամուրջի վրա ցցել մի այսքան երկարութեամբ փայտ, այս ինչ կենդանակերպի ժամա-

ւականութեան համար, որ մենք ստացանք այդ օր նրա երգերից: Ներկայացումից ստացվեց 246 րուբլի, իսկ բուֆէտից 121 րուբլի 40 կ. այնպէս որ մուտքի գումարն է 367 րուբլի 40 կոպ., որից դուրս գալով 97 րուբլու չափ ծախսը (այդ գումարից 25 ր. դահլիճի վարձն է և 26 ր. բուֆէտի համար ծախսած է) զուտ արդիւնք կը մնայ մօտ 270 րուբլի: Այդպիսի գումար փոքր չէ Կարսի պէս փոքրաթիւ և տնտեսապէս ճնշված հասարակութեան համար, մանաւանդ որ գրեթէ իւրաքանչիւր շաբաթ այստեղ լինում են այլ և այլ բարեգործական նպատակով ներկայացումներ, երաժշտական երեկոներ, պարահանդէսներ, և այլն և բոլորն էլ ունենում են առատ արդիւնք: Ի վերջոյ այս ևս պէտք է ասենք, որ գաւառական քաղաքների մէջ ներկայացումները փոփոխութիւն են ձգում կեանքի միակերպ և ձանձրալի ընթացքի մէջ և մի ժամ առիթ են տալիս մոռանալ կենսական ծանր հանգամանքները, առօրեայ մանրակրկիտ հաշիւները և կռւները: Ափսոս միայն, որ թատրոնական ռեպերտուարը շատ սահմանափակ է. պատմական պիէսների անյարմարութիւնը արգելք է դառնում նրանց ներկայացնելուն, ֆրանսիական խոհանոցի մի քանի արտադրութիւնները կամ անյարմար են մեր կեանքին, կամ այնպիսի ոյժեր են պահանջում, որպիսին գաւառական մի քաղաք դժուարանում է գտնել: Գ. Սունդուկեանցի թատրոնական գրուածները, ի հարկէ, գեղեցիկ ստացուածքներ են բեմի համար, բայց նախ որ այդ գրուածների թիւը շատ սահմանափակ է և երկրորդ՝ Թիֆլիսի բարբառի արտասանութիւնն ևս ահագին գլխացաւանք է պատճառում և վհատեցնում է սիրողներին: Այնուհետև մնում են մեծ մասամբ անբովանդակ ու անգոյն կատակերգութիւններ, վօդեվիլներ, օպերէտներ և ահա այդ սակաւաթիւ պիէսների շուրջը պտտվում են թատրոնասէրները և ստիպված են լինում շարունակ կրկնել մի և նոյն պիէսները: Դեռ բարեբաղդութիւն է որ հայ կինը, հայ օրիորդը հասկանալով թէ թատրոնի կրթիչ նշանակութիւնը և թէ ներկայացման բարի նպատակը՝ առ ոչինչ են համարում բամբասասէր կանանց պրախօսութիւնները և բեմ են դուրս գալիս: Այդ իսկ պատճառով մեր շնորհակալութեանը արժանի են՝ տիկին [illegible] օրիորդը, որոնք մասնակցում էին այս ներկայացմանը և յոյս ունենք, որ ապագայում ևս չեն զլանայ իրանց աջակցութիւնը թատրոնական գործին: Առանձնապէս շնորհակալութիւն ենք յայտնում բարեգործական ընկերութեան տեղական վարչութեան անդամուհիներին՝ տիկին Սօֆիա Ղազազեանցին և տիկին Նունէ Մէլիք-Փարսադանեանցին, որոնք այդ երեկոյ կառավարում էին բուֆէտը և որոնց աշխատութեամբ այնքան արդիւնաւոր եղաւ բուֆէտի եկամուտը: Չեմ կարող ուրախութեամբ չը յիշել և մի մխիթարական երևոյթ: Հայոց և վրաց թատրոնասէրների խմբերը հետաքրքրվում են միմեանց ներկայացումներով, այցելում են ներկայացումները և դա առիթ է տալիս ապագայում աւելի համերաշխութիւն ու համակրութիւն ձգելու Անդրկովկասի երկու գլխաւոր ազգերի մէջ: Բացի այդ՝ երկու խմբերի մէջ ևս մտնում է բարի նախանձը, նրանցից իւրաքանչիւրը աշխատում է ամօթապարտ չը մնալ միւսի մօտ և ուրեմն աւելի ուշադրութեամբ է վերաբերվում դէպի գործը: Ի դէպ, ասենք որ մեր ներկայացումից առաջ վրաց թատրոնասէրները մի ներկայացում տուեցին վրաց ազգաբնակութեան մէջ գրագիտութիւն տարածելու ընկերութեան օգտին և այդ ներկայացումը շատ աջող անցաւ: Իբրև երկրակիցներ՝ ազգերի եղբայրութեան անունով հրաւիրում ենք հայ և վրացի գործողներին համերաշխութիւն հաստատել իրանց բարեգործական գործունէութեան մէջ և թող չքանայ այն մի տեսակ խորշումը, որ մինչև այժմ զգացել են այդ երկու՝ դարերից ի վեր հարևան քրիստոնեայ ազգերը միմեանց վերաբերութեամբ:

Հայոց թատրոնասէրների խումբը պատրաստվում է դարձեալ ուսումնարանների օգտին մի ներկայացում տալ առաջիկայ Ծննդեան տօներին:

Հ.

ՆԱՄԱԿ ՍԱՐԻՂԱՄԻՇԻՑ

Դեկտեմբերի 7-ին

Օրվայ խնդիրը մեզանում մեր ծխական դպրոցի նիւթական կողմի ապահովութիւնն է, որ իր բացվելու օրից միշտ իրան կառավարելու միջոցից զուրկ է եղել և նիւթական ապահովութեան հոտն ու համը մինչև այսօր չէ առած: Դպրոցի հին հոգաբարձութիւնը փոխվեց. փոխվեց և հին տանուտէրը: Տեսնենք նորերը ինչպէս կը գործեն:

Տարի չէ լինում, որ Սարիղամիշում յունիս, յուլիս և օգոստոս ամիսներին հարիւրաւոր մշեցիներ չը թափվեն, որոնք Սարիղամիշում կառուցվող զօրանոցների վրա են աշխատում: Տարի չէ լինում, որ նրանցից շատերը չը հիւանդանան և յաւէտ զոհ չը գնան. այդպիսի թշուառներին մեր ժողովուրդը իր տարիներից ի վեր ունեցած անտարբերութեամբ հոգեկան մխիթարութիւնից զրկելուց յետոյ՝ առանձին գերեզմանոց չունենալու պատճառով ևս թողնում է, որ իր գաւառակից եղբայրը իրան դամբարան ընտրէ մօտ անտառի մէջ մի որ և է բլրակ և նրա փշատակների տակ կորչի, անհետանայ:

Հինգ ամիս է ահա, որ Սարիղամիշից բացակայ է անտառապետ Սարգիս Տէր-Սարգսեանց: Չը մանելով կենսական պայմանների և հարցերի մէջ և չը քննադատելով նրա պաշտօնի նշանակութիւնը, այլ վեր առնելով իրան պ. Տէր-Սարգսեանին որպէս հասարակութեան անդամ, պէտք է ասենք, որ նրա բացակայութիւնը շատերին ցաւ է պատճառում: Ի դէպ է այստեղ յիշելու «Մշակի» բազմից արծարծած գեղեցիկ հարցը, թէ համալսարանականները գիւղից խորշում են, մինչդեռ նրանց գիւղումն է հարկաւոր գործել: Եւ յիրաւի, պ. Տէր-Սարգսեանց, որպէս մի համալսարանական անձ, մեծ նշանակութիւն ունի մեզ համար, որովհետև նրա միջնորդութեամբ կարելի է լինում նոր գործեր սկսել:

Սիրողների խումբը պատրաստվում է մի ներկայացում տալու դպրոցի ծախսը ծածկելու համար. արդէն պատրաստվում են առաջին անգամ ներկայացնել «Սանդուխտ» և «Կրօթ-կրօթ» պիէսները: Նոյեմբերի 28-ին կայացաւ դպրոցի հոգաբարձութեան երկրորդ նիստը, որից պարզ երևաց, որ դպրոցը այս տարի ծախս է ունենալու 450 րուբլի, իսկ մուտք 200 ր.: Անկասկած մեր ժողովուրդը ևս իր կողմից պէտք է աջակցի հոգաբարձութեան, որ դպրոցը ուսումնական տարվայ վերջին փակման վտանգին չը հանդիպի:

Ս.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, դեկտեմբերի 14-ին

Մի ամիս է արդէն, որ տեղական համարեա բոլոր լեզուներով հրատարակվող լրագիրները զանազան լուրեր են հաղորդում այն մասին, որ Թիֆլիսում հրատարակվող մի թերթի (որի անունը չէ ընդունված յիշել) խմբագիր Սպանդարեան՝ գանգատ է տուել ինձ դէմ՝ զ ր պ ա ր տ ո ւ թ ե ա ն համար:

Մի առանձին նշանակութիւն չը տալով, ինչպէս միշտ, այդ պարոնի արարքներին, որի հետ կեանքումս ը ն դ հ ա ն ո ւ ր ոչինչ չեմ ունեցել և երբեք էլ չեմ ցանկանայ ունենալ, ես մի տող, մի խօսք անգամ չը գրեցի այդ մասին, չը նայելով լրագիրների հաղորդած լուրերին:

Ինձ մնում էր սպասել դատարանի կոչնագրին: Սրանից մի երկու շաբաթ առաջ ստացայ այդ կոչնագիրը, որով դեկտեմբերի 13-ին դատարան էի հրաւիրվում:

Դատարան գնացի իմանալու համար թէ ինչումն է կայանում գործը: Խմբագիր Սպանդարեան իր գանգատի մէջ ասում է, որ ես արատաւորել եմ նրա «պատիւը և բարի անունը» (ըստ օրէնքի), «Մշակի» №№ 52 և 53-ի մէջ, այսինքն սրանից ամբողջ եօթ—ութ ամիս առաջ գրած յօդուածներում:

Թէև իմ այդ յօդուածներում չը կայ ոչ Սպանդար Սպանդարեանի, ոչ նրա թերթի անունը, բայց նա, պ. Սպանդարեան խ ո ս տ ո վ ա ն ո ւ մ և ը ն դ ո ւ ն ո ւ մ է, որ՝ «ամեն տեսակ քաջագործութիւնների հերոս», «որի անունը վաղուց դուրս է գցած հայոց գրողների շարքից», «որի ամենամեծ քաջութիւնը Զէյթունի սովելոց փո[illegible] է» և «[illegible] անպատուութիւն է բերում հայոց մամուլին» խօսքերը իրան՝ Սպանդար Սպանդարեանին են վերաբերում և իրան են յատուկ:

Շատ ուրախ եմ. անկասկած խմբագիր Սպանդարեանին դժգոհութիւն պատճառած կը լինեմ, եթէ ասեմ, որ այդ խօսքերը նրան չեն վերաբերում, քանի որ ինքն պ. Սպանդարեան այդ բոլոր յատկութիւնները միմիայն իր սեփականութիւնն է համարում: Ուստի, երդվում եմ քաջարի, բայց թշուառ զէյթունցիների արևով, որ այդպիսի դժգոհութիւն նրան պատճառել երբեք չեմ ցանկանայ:

Լրագրութեան միջոցով այժմ խօսել այդ գանգատի հետ կապ ունեցող հարցերի մասին, միանգամայն աւելորդ եմ համարում, քանի որ գործը մամուլից դատարան է անցել:

Հաշտարար դատարանը, օրէնքի 35-որդ յօդուածի հիման վրա, դեկտեմբերի 13-ին, ինձ և գանգատաւորին հաշտութեան էր հրաւիրել: Այդ հաշտութիւնը չը կայացաւ և, ի հարկէ, չէր կայանայ: Եւ երբեք էլ չի կայանայ, քանի որ այժմ դատարանը պէտք է վ ե ր ջ ն ա կ ա ն վ ճ ռ ի կնիք դնի այն բոլորի վրա, ինչ որ երկու երեք տարի առաջ արդէն գրում էին Թիֆլիսի համարեա բոլոր լրագիրները և ինչ որ գիտէ մեր հասարակութեան իւրաքանչիւր հասկացող անդամը:

Հաշտարար դատաւորը գործը յանձնեց քննիչին. գործը կը քննվի նահանգական դատարանում:

Խ. Մալումեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Եւրոպական շատ լրագիրներ դժգոհութիւն են յայտնում այն պատճառով, որ քիւրդ աւազակապետ Մուսա-բէյին թիւրքաց դատարանը արդարացրել է:

—

«Հիւսիսային գործակալութիւնը» հեռագրում է որ առևտրական կանոնադրութեան հետ պետական խորհրդին կը ներկայացվի բօրսային և նաւային մակլէրների մասին կանոնադրութիւնը: Մակլէրները կընտրվեն մեծ քաղաքներում և նաւահանգիստներում տեղական բօրսային վաճառականութեան կողմից, մինիստրութեան կարգադրութեամբ որոշված թւով:

—

Հրատարակված է, ինչպէս հաղորդում է «Հիւսիսային գործակալութիւնը» պետական խորհրդի Բարձրագոյն հաստատված ծրագիրը 1890 թւականի համար որոշված տուրքերի չափի մասին, որը պէտք է վերցնվի անշարժ կայքերից:

—

ԱՐԴՈՒԻՆԻՑ մեզ գրում են. «Ինֆլուէնցիա հիւանդութիւնը այստեղ էլ բաւական տարածված է այժմ: Տեղական զօրքի մէջ էլ այդ հիւանդութեամբ մի քանի օֆիցէրներ և նրանց ընտանիքներ հիւանդացան:»

—

Բագուից մեզ գրում են դեկտեմբերի 10-ից. «Ո՞վ չէ ուզում Բագւում օպերա տեսնել. մեծ, փոքր, կին, աղջիկ, գործաւոր, անգործ բոլորը շտապում են այն տախտակաշէն ցիրկը, ուր Թիֆլիսի օպերային խումբը, թիֆլիսցիների անտարբերութիւնից փախչելով, տալիս է իր ներկայացումները: Արդէն հինգերորդ օպերան խաղացվել է: Երէկ խաղացին «Դեմոն» օպերան. ցիրկ-թատրոնը համարեա լի էր միատեսակ և միշտ յաճախող ժողովրդով: Խաղը անցաւ լաւ, բայց ձայների ելևէջը անհետանալով բարձր և «հով» տանիքի տարածութեան տակ, կորցնում է ամբողջ գեղարուեստականութիւնը և տպաւորութիւնը: Միթէ մեղք չէ, այդպիսի ձայները ազատ օդի մէջ սփռել, և մեղք չէ արդեօք ժողովրդին բերել այդ ցիրկը, ցրտահար անելով, ցեխի մէջ խրելով: Սաստիկ ցուրտ է լինում թատրոնում, որովհետև փողոցի դռնից ուղղակի մտնում են ցիրկ-թատրոնը. մարդիկ ստիպված են լինում չը հանել վերարկուները և այդպէս էլ շարվում են թէ լօժաներում և թէ պարտէրում: Դահլիճը բուն պարսկական մզկիթի է նմանում: Բայց վերարկուով նստել և դուրս գալ սաստիկ ցուրտ փո-

---

նակ այս ինչ ժամին դիտել փայտի ձգած ստուերը և ստուերի ծայրի տեղը փորել»... կամ թէ, «այս ինչ լեռների մէջ, այս ինչ գագաթի մօտ դրված կան միմեանց վրա չորս ժայռեր՝ աստիճանաձև. տարվայ այս ինչ օրը, այս ինչ ժամին՝ դիտել ժայռերը, առաջին ժայռը ստուեր է ձգում երկրորդի վրա, իսկ երկրորդը երրորդի մի անկիւնի վրա և վերջին ժայռի ստուերի սկիզբը դիտելով՝ փորել ու տիրանալ գանձին.» կամ թէ, այս ինչ տեղում մի ցից քար կայ, տարվայ այս ինչ օրը, կէսօրին՝ արևը զարնում է քարի վրա և ճառագայթը անցնելով մի ծակից՝ գնում է շօշափելու մի դէզ հողի՝ որի տակն է գանձը».... և այլն և այլն:

Հետաքրքիր է սոյն այլաբանական հրահանգը:

«Բինկէօլի լեռների մէջ կայ մի գագաթ, որի այս ինչ կողմից այսքան քայլ անելուց յետոյ՝ երեք օր ծոմ պահող և աղօթող և ոտաբոբիկ մօտեցող անձը կը գտնէ բ ր ա բ ի ո ն ծաղիկը, որը տալիս է երջանիկ կեանք, որից եթէ աչքիդ քըսես՝ լաւ կը տեսնես, ականջիդ՝ անոյշ կը լսես, ոտքիդ՝ արագ կը գնաս, բերնիդ՝ համեղ կուտես, քիմքիդ՝ ամեն զուարճութիւն կը վայելես...»

Թագուն գանձեր գտնելու այդ գրքերը կոչվում են շատ անգամ «Սուլէյմանի», այսինքն «Սողոմոնի գիրք»:

Էրզրումի կողմերում յիշում եմ մի մեծ ժայռ, որը կտոր կտոր է եղել արհեստական կերպով և նրա չորս կողմը կարելի է գտնել փորված ծակեր: Այդ քարի մէջ, կարծել են, թէ գանձ կայ թաղնված, որովհետև իբր թէ վրան գրված է եղել մի այսպիսի բան

Կարշըսընըն կարշըսընդէ
Ջարշըսընըն չարշըսընդէ
Քէլլէ ղրան, բաշը եյար,

որը թարգմանվում է

Դէմ ու դէմի դէմ ու դէմ
զուգահեռականի զուգահեռականը (բազարի բազարը)
գլուխը կտրողը՝ ուղեղը կուտէ...

Բայց բաւական է այլ ևս այսպիսի բաներով լցնել նամակս: Փոքր ինչ էլ խօսեմ քեզ Վասպուրականի ժողովրդեան ճանաչած դևերի, ադնաւուրների և քաջքերի մասին:

Այդպիսի արարածները առհասարակ գտնվում են ամայի խոռոչներում, բարձր սարերի կատարներում և երևան են գալիս միայն ահ ու սարսափ գցելու համար:

Դևերը Վասպուրականում ևս յայտնվում են երբեմն կնոջ, երբեմն փոքրիկ աղայի և երբեմն մի շատ թարմ օրիորդի կերպարանքներով. նրանց կարելի է բռնել միայն ասեղով, որը պիտի ցըցել երեսիթի մարմնի մէջ. Նրանցից չը զարնվելու համար կան յատուկ երկաթի մատանիներ, որոնց պիտի անդադար վրան կրել: Այդ դևերը շատ անգամ մեծամեծ պարեր են սարքում թոնիրների, աւերակների և ազատ դաշտի մէջ, հագնում են տեղական հագուստներ, ունեն զուռնայ-նաղարայ, ունեն պարող հարսեր և աղջիկներ, որոնց լաւ դիտողը, իսկոյն կիմանայ որ սատանաներ են, որովհետև հագուստների տակից շատ անգամ ցոյց են տալիս իրանց թարս ոտները և երկար պոչերը: Ով որ կարողանայ սարսափը զսպելով խաչակնքել և «յանուն Յիսուս Քրիստոսի» գոչել՝ իսկոյն կը ցրվէ դևերին:

Կան մարդիկ, որոնք իրանց կախարդութիւններով կարողացել են իրանց գերի անել շատ դևերի և այդպիսով անել կամեցածը:

Կան, որոնք դևերից խփված՝ փափռում են, գուշակութիւններ անում և զանազան նուէրներ են պահանջում:

«Ադնաւուր» կոչվում են այն երկարահասակ անմահները, որոնք կարողանում են ահագին ժայռեր գլորել, մի սրով կտորել մի ամբողջ բանակ և այլն, բնակվում են այրերի մէջ, ունեն յատուկ պատմութիւններ և անհետանալու մի սըրտաճմլիկ առասպել. գիտեն սիրահարվել մի մահկանացու աղջկայ վրա, յափշտակել նրան և տանել պահել լեռների մէջ:

Հսկաները եղել են այն նշանաւոր հայ աւազակները, որոնք մի քանի ընկերներով սոսկում են սփռել ամեն կողմ: Նշանաւորներն են Քէօռօղլին (ասում են թէ հայ է եղել), որին են վերագրում ամեն կողմ երևացող աւերակ բերդերը. փէհլվան Ակօն, որը սրանից չուրջ 50-60 տարի առաջ սոսկում էր սփռել քիւրդերի մէջ և բնակվում էր Սիփանի վրա. Ալէքսան, որը դողացնում էր Մուշի դաշտը, Նզօ, որը կտորում էր Ալաշկերտում և որին քիւրդերի ձեռքը մատնեց մի հայ քահանայ, վերջապէս Խէրանը, որը այժմ իսկ կենդանի՝ ոտի տակ է առել Բայազէդի և Ալաշկերտի քիւրդ գիւղերը....

Հսկաների կարգն է դասվում Սասնի Ցօլհաննէս քէհեան: Ադնաւուրներից իւրաքանչիւրը, հսկաներից շատերը ունեն մի մի առանձին երկար պատմութիւն՝ որոնք շատ հետաքրքրական են:

—

Այդ մասին առանձին:

Ապրօ

գոցը, այդ կը նշանակէ անպատճառ ինֆլուէնցիան ստանալ: Չը մոռանանք յիշել որ մարդիկ ցիրկ-թատրոնում նստում են գտակներով. իսկ կանայքը աշտարականման շլիապաներով, որոնք սաստիկ խանգարում են, առանց այն էլ անյարմար նստելու տեղերից նայել բեմին: Եկամուտի կողմից ամենաառաջողը կարելի է համարել «Գէմօնը», որը տուել է 1400 րուբլի: Հայոց թատրոնի համար ոչինչ չենք խօսում, պատճառ՝ երկու ոտով է կաղում, նրա մահը մօտ է: Եթէ Թիֆլիսում չէ աջողվում հայոց թատրոնը, որտեղից ուրեմն կարող է Բագւում աջողութիւն ունենալ մի հասարակ խումբ, որը չունի գոնէ մի նշանաւոր դերասան: Օպերան մի քանի ժամանակ կլուբին էլ պիտի վնասէ, պատճառ՝ թղթամոլների կանայք ստիպում են իրանց ամուսիններին գնալ ցիրկ-թատրոնը, օպէրա լսել: Նկատելի կերպով «կանաչ գաշտերը» այս քանի օրերս ամայի են դարձել»:

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ Պետերբուրգում «չքաւոր հիւանդներին օգնող» ընկերութիւն է կազմվում. ընկերութեան նպատակն է՝ 1) չքաւոր հիւանդներին օգնութիւն տալ իրանց բնակարաններում բժշկվելու համար, 2) օգնել չքաւորներին բժշկական խորհրդներով և այլ անհրաժեշտ պարագաներով, 3) անվարձ կամ շատ էժանագին բնակարաններ և առողջ կերակուր հասցնել չքաւոր հիւանդներին:

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են թէ ռուսաց ս. Սինօդը բժշկականութեան սկզբունքները հոգևոր սեմինարիաների մէջ դասախօսելու համար մի առանձին ծրագիր է կազմել: Այս տարվանից բոլոր սեմինարիաներում արդէն անցնում են բժշկականութեան սկզբունքները, որոնք ինչպէս և մենք «Մշակի» մէջ քանի մի անգամ պարզել ենք, անհրաժեշտ են դպրոցական ապագայ ուսուցիչների և քահանաների համար: Այդ ծրագրի համեմատ հոգևոր սեմինարիաներում պիտի դասախօսվեն հանրամատչելի ձևով բժշկականութեան հետևեալ մասերը՝ մարմնակազմութիւն, ֆիզիօլօգիայի և առողջապահութեան ընդհանուր հասկացողութիւն. հիւանդութիւնների ծագման ընդհանուր պատճառները, որոնք կախված են կերակրից, օդից, խմիչքեղէններից, գետնից, կլիմայից, բնակարանից և այլն. համաճարակ և վարակիչ հիւանդութիւնների ընդհանուր տեսութիւնը, հիւանդութիւնների պատահական պատճառները. սնունդի ընդհանուր խանգարումները, կենդանիների մահաբեր դէպքերի պատճառները, բնութեան բուժիչ ոյժերը, հասկացողութիւն դեղերի մասին. նախապաշտպանողական միջոցների, դեզինֆեկցիայի, հողմահարութեան նշանակութիւնները. հիւանդների և վիրաւորեալների տեղափոխութիւնը. յանկարծակի հիւանդացողների առաջին օգնութիւն տալու եղանակները. երեխաների խնամատարութիւնը. դպրոցական առողջապահութիւնը. բժշկութեան ընդհանուր եղանակները. ընտանեկան դեղատներ:

—

Ռուսաց գիւղական կեանքի մասին Բիագանի նահանգից մի գիւղատէս հայ երիտասարդ հետևեալն է գրում մեզ: «Ռուսաց գիւղական կեանքի լաւ երևոյթներից մէկը կարելի է համարել՝ «բ ա զ ա ր ն ե ր ի» գոյութիւնը: Շաբաթվայ մէջ մի որոշ օր մի որ և է գիւղում նշանակված է լինում բազար: Այդ օրը հաւաքվում են այդ գիւղը մերձակայ գիւղերի բնակիչները իրանց հետ բերելով իրանց թէ երկրի և թէ ձեռքի արտադրութիւնները: Բազարի օրը կարող էք տեսնել գիւղի հրապարակում այն բոլորը, ինչ որ գիւղացին ստանում է հողից և այն՝ ինչ որ նրան հարկաւոր է: Մտէք գիւղի հրապարակը բ ա զ ա ր ի օրը. նախ կը տեսնէք բազմաթիւ սայլերում ցորեն, գարի, կորեկ, ալիւր, խնձոր և այգեղէնի բաներ. կը տեսնէք ծախու դուրս բերած՝ եզ, կով, արջառ, հորթ, ձի, խոզ. կը տեսնէք տեսակ տեսակ ընտանեկան թռչուններ՝ սագեր, բադեր, հաւեր, հնդուհաւեր. կը տեսնէք գիւղացու երկրագործական գործիքների այլ և այլ պարագաները՝ մանգաղ, գերանդի, սայլերի պարագաներ. կը տեսնէք խեցեղէն ամաններ, և այլ շատ մանր մունր բաներ և տնայնագործութեան արդիւնքներ: Յայտնի բան է դուրս է բերված բ ա զ ա ր նաև չթեղէն, կտաւեղէն: Ծախում են և ուտելեղէն՝ թխած հաց, միս և այլն: Բազարների հաստատվելուն նպաստող հանգամանքներից ամենագլխաւորը պէտք է համարել հաղորդակցութեան հեշտութիւնը: Աշխարհագրութեան ծանօթը գիտէ, որ Ռուսաստանը ներկայացնում է մի հարթ դաշտավայր, այստեղ չը կան այն ահագին լեռները, ձորերը, սրընթաց գետերը, որոնք Կովկասի յատկանիշներն են և որոնք հաղորդակցութեան գլխաւոր խոչընդոտներն են. հետևաբար Ռուսաստանում ճանապարհի շինելը հեշտ է և այդ ճանապարհներով երթևեկել կարելի է սայլերով. իսկ սայլով մի ձին կարող է տանել այնքան, որքան բեռնած 4—5 ձին հազիւ կարողանան տանել: Այսպէս գիւղացին կարողանալով քիչ քրէհով շատ ապրանք տեղափոխել, հեշտութեամբ այցելում է բազարները մեծ վնաս չը կրելով, որ ապրանքը ուրիշ տեղ տեղափոխեց, մանաւանդ որ այդ տեղն էլ այնքան հեռու չէ: Գիւղերի միմեանց մօտ լինելը պէտք է համարել բազարների հաստատվելու երկրորդ նշանաւոր պատճառը: Եւ իրաւ, մի տասն քառակուսի վերստ տարածութեան վրա կարելի է համարել եօթ, ութ գիւղ կամ աւելի: Բացի բազարներից գիւղերում լինում է նաև տարին մէկ կամ երկու անգամ տօնավաճառ. բազարի և տօնավաճառի զանազանութիւնը կայանում է միայն դուրս բերած ապրանքի քանակութեան մէջ և նրանում, որ տօնավաճառներին քաղաքներից էլ են առնող գալիս: Բազարների ու տօնավաճառների օգտի մասին աւելորդ է խօսել, որովհետև դա ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է: Ամենագլխաւորը այն է, որ դրանք միջոց են տալիս գիւղացուն ապրանքը ծախել ցանկացած գնով՝ և ազատվել չ ա ր չ ի ն ե ր ի ձեռքից:»

—

ԿԱՐՍԻՑ մեզ գրում են. «Տեղիս գործակատարները խնդրամատոյց էին եղել իշխանութեանը, որով խնդրում էին կիրակի օրերը փակել տալ բոլոր խանութները, քանի որ իրանց գործատէրերը չեն կամենում ազատ թողնել նրանց գոնէ շաբաթվայ մէջ մի օր: Այժմ պաշտօնաւոր տեղից արդէն ստացվել է հրաման և առաջիկայ կիրակի օրվանից սկսած խանութները պէտք է փակվեն կիրակի օրերը: Ցանկալի է, ի հարկէ, որ գործակատարները իրանց ազատ միջոցը գործ չը դնէին աւելորդ շաղակրատութեան և անմիտ զուարճութիւնների վրա, այլ պարապէին օգտաւէտ զբաղմունքներով:»

—

Մեզ գրում են ԿԱՐՍԻՑ. «Մեր հասարակութեան պակասաւոր կողմերից մէկն է և խելագարներին ծաղրելը: Փոխանակ խղճալու այդպիսիների վրա, որ դրանք զրկված են մարդու ամենամեծ շնորհից, բանականութիւնից, փոխանակ մտածելու որ հասարակութեան պարտաւորութիւնն է խնամել այդպիսիներին, տեղաւորել նրանց՝ համապատասխան հիմնարկութիւնների մէջ,—մերոնք, ընդհակառակն, կարծում են թէ խելագարը մի մ ի մ ո ս է, որի վրա կարելի է ուզածին չափ ծաղրել: Աւելի ևս վատթար է այդ երևոյթը նրանով՝ որ անմեղ մանուկներն ևս օրինակ են առնում մեծերից և միշտ խմբերով խելագարի ետևից ընկած քարոտում և հայհոյում են: Եւ այդ վարմունքը ծնեցնում է մանուկների մէջ արհամարհանք դէպի թշուառը, և նա չէ ընտելանում կարեկցաբար վերաբերվել դէպի անբաղդ մարդը:»

—

ԲԱԹՈՒՄԻՑ դեկտեմբերի 12-ից մեզ գրում են: «Երէկ գիշեր նաւահանգստի կողմը՝ ծովափի վրա գտնված յայտնի խանութներից 15-ը զոհ գնացին հրդեհի: Ինչպէս պատմում են, կրակը սկսվել է մի ծխախոտավաճառի մագազինից, և այնպիսի արագութեամբ տարածվել է միւս բոլոր մագազիններում, որ և ոչ մէկից ոչինչ չեն կարողացել ազատել: Բացի շինութիւններից՝ այրված ապրանքների ընդհանուր վնաս կարելի է համարել մօտաւորապէս 15—20 հազար րուբլու: Զարմանալի է որ մեր քաղաքային վարչութիւնը փոքրը ինչ կանոնաւոր հրդեհաշէջ մեքենաներ ունենալու վրա չէ մտածում: Ահա երեք տարի կը լինի ինչ գոյութիւն ունի այստեղ 4—5 հոգուց բաղկացած և մի քանի մեքենաներով հրդեհաշէջ խումբ, որի համար անշուշտ ահագին ծախսեր է անում քաղաքը, բայց որը ոչինչ չէ կարողանում անել:»

—

Լօնդօնից մեզ գրում են, որ մի քանի անգլիացիներ աշխատում են միացնել Լօնդօնում ֆրանսերէն լեզուով հրատարակվող երկու հայոց օրգանները, որոնցից մէկի խմբագիրն է պ. Բրուսալի, իսկ միւսինը պ. Մինաս Չերազ:

—

Մինչև այս ամսի վերջերը Թիֆլիս կը լինի Թիֆլիսի պարսից նոր հիւպատոս Ռիզա-խանը: Այստեղի նախկին հիւպատոսը, ինչպէս յայտնի է, նշանակված է Լօնդօնի պարսից դեսպան:

—

Ինչպէս հաղորդում է «Каспій» լրագիրը, Բագւում մտադրութիւն կայ հրատարակելու մի նոր թերթ, որի հրատարակիչը լինելու է պ. Թագիև: Ենթադրում ենք, որ պ. Թագիև տեղացի լինելով, հաւանականաբար նոր լրագիրը անկեղծօրէն կը նուիրվի տեղական հարցերին:

—

Կ. Պօլսից մեզ գրում են, որ Խառն ժողովը իր վերջին նիստում պատրիարքական փոխանորդ ընտրեց Ներսէս ծ. վարդապետ Ալլահեանին: Այդ մարդու մասին «Արևելքի» մէջ կարդում ենք հետևեալը. «Ներսէս վարդապետ խոհուն և լեզուագէտ եկեղեցական մ'է և կուսակրօն եկեղեցականութեան մէջ յարմարագոյն ընտրելեաց մին էր ի պաշտօն պատրիարքական փոխանորդի: Վարած է Եւդոկիոյ առաջնորդի, Բերայի քարոզչի և Տրապիզոնի պատրիարքական փոխանորդի պաշտօններն գոհացուցիչ եղանակաւ»:

—

Պ. Յովհաննէս Թումեանց 1890 թւականի «Մշակի» մի օրինակ նուիրեց իր հայրենի գիւղի՝ Ներքին-Ագուլիսի դպրոցին:

—

Մեզ խնդրում են հաղորդել, որ վաղը, դեկտեմբերի 17-ին վանքի մայր եկեղեցում առաջին անգամ պատարագ կը մատուցանէ նորընծայ Գէորգ քահանայ Մօյիսեան, որը երկար ժամանակ եղել է երգիչ Մոսկվայի և Պետերբուրգի հայոց եկեղեցիներում, և յայտնի է իբրև լաւ տենոր:

—

ԴԻԼԻՋԱՆԻՑ մեզ գրում են, «Այստեղ գրեթէ ընտանիք չը կայ, որը ինֆլուէնցիայով հիւանդներ չունենար: Շատ տներում ընտանիքի բոլոր անդամները հիւանդ են ինֆլուէնցիայով: Հիւանդութիւնն է պատճառը, որ ենթադրված թատրոնական ներկայացումը յօգուտ մեր դպրոցի՝ յետաձգվեց անորոշ ժամանակով: Գիւղացիներին վնաս է հասցնում և կենդանիների մէջ երևեցած ցաւը:»

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են, որ այստեղ էլ ինֆլուէնցիա հիւանդութիւնը բաւական տարածված է այժմ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Վան, նոյեմբերի 20-ին

Թիւրքիայում գլխաւորապէս վեց տեսակ օրինական տուրքեր կան, իսկ ապօրինի, կամ պատահականները, ժողովւում են ի պահանջել հարկին:

Զինուորական տուրք, կալուածական տուրք, ութնորդական տուրք, վաստակի տուրք, հողային տուրք, և ոչխարի տուրք:

Կուսակալը կառավարում է իր իրաւասութեան ու պատասխանատուութեան տակ եղած երկիրը զանազան բաժանմունքի բաժանված մեճլիսներով, որոնց թիւը տասն և մէկի է հասնում գլխաւորապէս: Կուսակալին, կրօնապետին, ընդհանուր տոմարակալին, ընդհանուր դատախազին, եղեռնադատ ժողովի նախագահին և սահմանապետին ընտրում է Բարձրագոյն Դուռը, դոքա գալիս են Կ. Պօլսից: Իսկ մնացեալ ժողովների անդամակից պաշտօնեաները, բոլոր ժողովների ու ժողովակների համար, ընտրում է ժողովուրդը, թէև միմիայն անուանական կերպով. քաղաքներում՝ քաղաքային, իսկ գիւղերում՝ գիւղացին: Պաշտօնավարութիւնների շրջանն է մի տարի. ընտրելի և վերընտրելի են, բացի նախագահներից, թէ մի և նոյն ժողովի համար և թէ ուրիշ ժողովի համար. բոլոր ժողովների նախագահների ընտրութեան իրաւունքը կուսակալինն է, որ ընտրվում է ընդհանրապէս մահմեդականներից. բացառութիւնը շատ հազուադէպ: Իւրաքանչիւր ժողովը, հինգից ոչ պակաս, և մինչ եօթ և ինն անդամակից ունի. ի ր ա տ է մ է ջ լ ի ս, որ կուսակալութեան ամենաբարձր ժողովն է, և որի նախագահն է ինքն կուսակալը. նախանդամները համարվում են քրիստոնէից Ազգապետները և տաճկաց կրօնապետը: Ամէն մի խնդիր վճռվում է ձայների մեծամասնութեամբ և ստորագրվում է կուսակալից, քրիստոնեաների ազգապետից, կրօնապետից և բոլոր ժողովականներից: Սոյն ձևով ու եղանակով կազմակերպվում ու կառավարվում են և գաւառները:

Տաճկաստանում քրիստոնեաները վճարում են զինուորական տուրք. անցեալ տարիներ 27 դահեկան էր, մօտ 2 ր. 60 կոպէկի, իսկ այժմ 2 մէճիդ,—3 ր. 80 կ. մարդագլուխ. կարողը և ներկայ եղողը վճարում է, իսկ բոլորովին անկարողի և բացակայից տուրքը մնում է ազգի կամ թաղի վրա «ապառիկ անունով», որ կրկին մաս առ մաս յաւելում և բաշխում է լինում վճարողի ք թ ի ն, որի պատճառով կախն ու զալմազալը կայ ու կը մնայ ընդ միշտ: Քանի տարի առաջ այսպէս չէր. իւրաքանչիւր քաղաքի, թաղի և գիւղի տուրքը որոշեալ մի գումար էր, համարեա թէ միշտ անփոփոխ էր, իսկ այժմ նոր ծընած մանուկն էլ 2 մէճիտ վճարելու պարտաւոր է:

Կ ա լ ո ւ ա ծ ա կ ա ն տ ո ւ ր ք, որ շինութեան, կալուածքի արժողութեան համեմատ 1,000-էն 4 դահեկան 40 կոպ. են առնում, երբ ինքն կալուածատէրն է բնակվում, իսկ վարձով եղածներէն առնված 1,000 դահեկանէն ստանում 30 դահեկան. սոյն կալուածական տուրքի ապառիկ համարեա թէ չէ մնում, եթէ կալուածատէրը բացակայ է. վարձակալն ի հաշիւ կալուածատիրոջ վճարելու է պարտաւոր:

Վ ա ս տ ա կ ի տ ո ւ ր ք, որ միմիայն ներկայ եղողն է վճարում, պանդուխտն ազատ է, «երբ անցագիր առած է մեկնելու». 1,000 դահեկան աշխատողից պահանջում են 30 դահեկան, որ յատուկ մասնաժողովի միջոցով իւրաքանչիւր մարդու վաստակի չափ որոշում են. ապառիկ շատ քիչ է մնում:

Ո ւ թ ն ո ր դ ա կ ա ն տ ո ւ ր ք, որ գլխաւորապէս գիւղացին է վճարում բոլոր արմտիքներից, առաջ 10-էն մինն էր վճարում, իսկ այժմ 8-էն հացահատիկներից. մինչ կենտրոն քաղաք բերելու և յանձնելու ինքն է պարտաւոր, իսկ բանջարեղէններից, մրգեղէններից վճարվելի տուրքն արդէն փողով է գնահատվում, փոխարէն փող են առնում: Սոյն ութնորդական տուրքի հաւաքումն ու չափումն, քանակութիւն ու արժողութիւնն երբեմն ուղղակի կառավարութիւնէն նշանակեալ մարդկանց միջոցով էր հաւաքվում, բայց շատ անգամ կապալով է ծախվում: Կապալառուները ընդհանրապէս, պաշտօնեայ պէյեր ու աղաներ են, չափող, հաշւող, գնահատող, և վերջապէս բոլոր իրաւունքը կապալառուի ձեռքումն է: Համարեա թէ ամեն տեսակ զրկողութիւնների և հարստահարութիւնների առիթ և նախադուռն է համարում սոյն ութնորդական տուրքի կապալով տալու առ ու ծախսն:

Ոչխարի տուրք, որ ոչխարատէր, հատ գլուխ իւրաքանչիւրին 3 դահեկան 30 կոպ. վճարելու է, կրկին կապալով է ծախվում, և այն էլ ոչ թէ ութնորդական տուրքի պէս իւրաքանչիւր գիւղ առանձին առանձին, այլ իւրաքանչիւր գաւառ և գաւառակ, որ մի քանի ամենաազդեցիկ պաշտօնեաներ ընկերովի են վեր առնում, և շատ անգամ էլ, կապալառուն չերթար ոչխարներ համրելու, որովհետև գիտէ, որ այս ինչ գիւղի, գիւղացի ոչխարատէրի ոչխարներն կամ ծախել է ու մորթել, և կամ սատկել են որ և է հիւանդութեամբ, ապա պահանջում է նախորդ տարվան ցուցակով: Այս տուրքի կապալով տալու մէջն է հարստահարութիւնների ու զրկողութիւնների թոյնը:

Հ ո ղ ա յ ի ն տ ո ւ ր ք, որ գլխաւորապէս երկրագործ գիւղացի ժողովուրդն է վճարում. Տաճկաստանում հողը, արտը, պատկանում է ժողովրդին, գիւղացուն, նրա սեփականութիւն է, իբրև կալուածք ծախելու իրաւունք ունի, որի համար նախապէս «թափի» անունով մի քօչան անում է, իր հողերի քանակութեան, տեսակի և տարածութեան չափը նրա մէջ նշանակվում է, իր հողի արժողութեան համեմատ 1,000-ին 11 դահեկան մի անգամ վճարում է, իսկ երբ ծախելու լինի ուրիշի վրա՝ առնողն կրկին հազարին 30 վճարելու պարտաւոր է:

***

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Փարիզի «Petite Presse» լրագիրը հաղորդում է հետեւեալը. «Կ. Պոլսից հեռագրում են, որ Բ. Դուռը հրամայեց Միրիա աքսորել Մուսաբէյին, որը յայտնի է իր աւազակութիւններով Հայաստանում և որին նորերումս արդարացրեց Կ. Պոլսի դատարանը։ Մուսա-բէյին և նրա ընտանիքին, խիստ պատժի պայմանով, արգելված կը լինի վերադառնալ Հայաստան»։

—«Revue Française» ամսագիրը հաղորդում է, որ վճռված է Կ. Պոլսում հայ-կաթոլիկների մի կենտրօնական դպրոց հիմնել։ Հայ-կաթոլիկների շրջանում նշանաւոր նուիրատւութիւններ են տեղի ունենում յօգուտ դպրոցի, որի հիմնողը և հովանաւորը ինքն Կ. Պոլսի հայ-կաթոլիկների պատրիարք Ազարեանն է։ Կաթոլիկ կոյսերի միաբանութիւնը գիջանում է այդ դպրոցին իր նախկին դպրոցի շինութիւնը։ Ինքն պատրիարք Ազարեան գլխաւոր նուիրատուների մէկն է։ Դպրոցում ձրիապէս ուսում կառնի աղքատ մանուկների մի յայտնի քանակութիւն. աշակերտներ կը լինեն թէ երթեւեկ և թէ գիշերօթիկ։ Դպրոցը արդէն նուէր ստացաւ 4,000 հատորներից բաղկացած մի գրադարան։

—«Paris» լրագրում կարդում ենք. «Կ. Պոլսի հայ-գրիգորեան պատրիարք Աշըգեան մի կոնդակ հրատարակեց, որով պատուիրում է հայ քահանաներին քարոզել եկեղեցիներում օժիտով ամուսնութեան դէմ, քանի որ օժիտը ընտանեկան կեանքում միշտ լինում է երկպառակութեան մի աղբիւր, միջոց տալով մարդուն վատնելու կնոջ կարողութիւնը, իսկ կնոջը՝ հրէշաւոր և շռայլ ծախսեր անելու։ Ահա մի հարց, աւելացնում է լրագիրը, որ հարկաւոր կը լինէր Պարիզի եկեղեցիների բեմից արտասանվող քարոզների նիւթ դարձնել, թէև մենք կասկածում ենք, որ Պարիզի բնակիչների մէջ այդ տեսակ քարոզներ աջողութիւն ունենային»։

—Կրետէի մի քանի կողմերում նոր ընդհարումներ են եղել քրիստոնեաների և թուրք զօրքերի մէջ։ Քրիստոնեաներին շարունակում են զինաթափ անել։

—Պարիզից գրում են, որ մի քանի բուլանժեաններին ոստիկանութիւնը ենթարկեց խուզարկութեան։

—Մադրիդում, Հռոմում, Բարցելոնում և ուրիշ շատ քաղաքներում ինֆլուէնցիան սաստիկ կերպով տարածվում է, մանաւանդ դիւանատներում և զօրանոցներում։

—Վիէննայի լրագիրներից մի քանիսը հաղորդում են, որ լորդ Սօլըսբրի Կ. Պոլսի անգլիական դեսպանին յանձնարարել է յայտնել Բ. Դրան, որ սուլթանի վերջին ֆիրմանը Կրետէի վերաբերմամբ բաւարար չէ, և դրանով չէ կարելի խաղաղացնել կղզին։

—Իտալական Ումբերտո թագաւորը այս օրերըս յայտնել է, որ շատ ուրախալի է այն երեւոյթը, որ իտալական կառավարութեան և պարլամէնտի մէջ համերաշխութիւն է տիրում։

—Բեռլինից գրում են, որ գերմանական րէյխստագի վերջին նիստերում կենտրօնի, այն է կղերական կուսակցութիւնը, մի քանի հարցերում յաղթութիւն տարաւ։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պարիզի լրագիրներից մէկը հետեւեալ սրամտութիւններն է անում կանանց մասին. կին-երեխան՝ ջուր է. 12—15 տարեկան աղջիկը՝ լիմոնադ է. 18—25 տարեկան աղջիկը՝ շամպայն է. 25—40 տարեկան կինը՝ լիկեօր. 40—50 տարեկան կինը՝ պօրտվէյն (տեղական). 50 տարեկանից անց կինը՝ թթուած գինի. իսկ 50-ից անց զօքանչները՝ խստակ քացախ։

* * *

Թէհրանի իտալական դեսպանի տուած հաշիւներից երեւում է, որ Բաղդադի կողմից հաւանականաբար խօլերան կարող է անցնել Թիւրքաց պետութեան զանազան կողմերը, որովհետև մօտ 40,000 ուխտաւորներ, որոնք այն կողմերումն են, շուտով պէտք է վերադառնան իրանց հայրենիքը։

* * *

Փարիզում ներկայումս «պառաւ օրիորդների» թիւը հասնում է 188,336-ի։ Դրանցից 146-ը 90-ից մինչև 104 տարեկան են։ Ի նկատի ունենալով այդ, «Boulevard» թերթը սրամտութիւն անելու դիտաւորութեամբ ասում է. «ով ցանկանում է դրանցից մէկի հետ պսակվել, թող չը յապաղի»։

* * *

Յայտնի է, որ այժմ Էմիլ Զոլա համարվում է ֆրանսիական գիտութիւնների ճեմարանի անդամի թեկնածուներից մէկը։ Այդ հարցը այժմ ֆրանսիական մամուլի մէջ ջերմ վիճաբանութիւնների նիւթ է դարձել։ «Temps» և «Journal des Débats» լրագիրները այս օրերս տպագրեցին յօդուածներ գրականութեան «րէալական շկօլայի» դէմ և ենթադրում են, որ դա ձեռնտու չի լինի Էմիլ Զօլայի համար, որովհետև այդ լրագիրների խօսքը մեծ ներգործութիւն ունի ֆրանսիական ճեմարանի ընտրութիւնների վրա։

* * *

Կ. Պոլսից գրում են նոյեմբերի 17-ից. «Մուշէն, Վանէն, Բաղէշէն նոյեմբերի 3/15-ին Կ. Պոլիս ղրկուած նամակներն անյայտացած են. փոստը չէ յանձնուած Կ. Պոլիս իրենց տէրերի. վաճառականներն չեն կրցած մի տեղեկութիւն ստանալ թէ այդ փոստը կողոպտուած է, կամ Պոլիս պահուած է և կամ թէ թղթատարութեան պաշտօնեաներն սխալմամբ ուրիշ տեղ են ղրկուած։ Կ. Պոլսի փոստային վարչութիւնը չէ հաճած այս նկատմամբ գոհացուցիչ մի բացատրութիւն տալ վաճառականներին»։

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 13 դեկտեմբերի։ Այստեղի քաղաքային դուման որոշեց՝ Ալէքսանդրեան հիւանդանոցի բաժանմունքներից մէկը անուանել «Բոտկինեան» և հոգեհանգիստ կատարել Կազանեան եկեղեցում Բոտկինի յիշատակին, ուղարկել հանգուցեալի ընտանիքին ցաւակցական հեռագիր, և յանձնել առողջապահական յանձնաժողովին որոշելու՝ թէ ինչ հանդիսակատարութեամբ յարգվի Բոտկինի յիշատակը։

ՎԻԷՆՆԱ, 13 դեկտեմբերի։ Ծննդեան տօների պատճառով կիսապաշտօնական յօդուածներում ցանկութիւն է յայտնվում, որ քաղաքական այժմեան խաղաղութիւնը երկար տեւի։ Կիսապաշտօնական լրագիրները առանձնապէս հոգում են այն մասին, որ վերականգնեցվի խաղաղութիւնը Հաբսբուրգեան պետութեան մէջ, և չեխերի ու գերմանացիների մէջ հաշտութիւն կայանայ։

ԲԱԳՈՒ, 13 դեկտեմբերի։ Արտիլլերիական պահեստի մէջ սկսած հրդեհը միայն երէկ վերջնականապէս հանգցվեց։ Վնասվել են 11 հոգի, երկուսը մեռան հիւանդանոցում. մէկը դեռ կենդանի է՝ ածխացած ոտներով, և դուրս է բերված աղիւսների կոյտի տակից հրդեհի միւս օրը. երեք դիակ հանված են աւերակների տակից, հրդեհից յետոյ միւս զինուորները ծանր վէրքեր են ստացել։ Քննութիւն է սկսված։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 14 դեկտեմբերի։ Երէկ արտիլէրիական զօրանոցում հրդեհ պատահեց, որը մեծ վտանգ էր սպառնում։ Բոլոր հրդեհաշէջների միահամուռ ջանքերով աջողվեց հրդեհը կանգնեցնել։ Հրդեհին ներկայ էին Մեծ Իշխաններ Սերգիյ Ալէքսանդրօվիչ և Միխայիլ Նիկօլաեվիչ։ Բոտկինի մարմինը կը բերվի Պետերբուրգ՝ տասն օրից յետոյ։ Կը թաղվի Նովօդեվիչեան կոչված վանքում։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 15 դեկտեմբերի։ Թէհրանում վախճանվեց ռուսաց միսիայի ժամանակաւոր կառավարիչ Պօջիօ։

ՌԻՕ-ԺԱՆԷՅՐՕ, 15 դեկտեմբերի։ Կառավարչական հրովարտակով հրամանագրվում է զինուորական դատարանի ենթարկել այն բոլոր անձանց, որոնք մեղադրվում են ապստամբութեան, զինուորականներին կաշառելու, կամ հանրապետութեանը դիմադրելու համար։ Դիմադրական լրագիրներից մէկը խափանված է։

ՆԻՑՑԱ, 15 դեկտեմբերի։ Երէկ Մենտօնում, 2 ժամին կէսօրից յետոյ հանգուցեալ Ս. Պ. Բոտկինի դագաղի առաջ հոգեհանգիստ կատարվեց։ Հոգեհանգստին ներկայ էին՝ հանգուցեալի ընտանիքը և Մենտօնում, Նիցցայում և Կաննում ապրող ռուսները։ Հոգեհանգիստը կատարեց Նիցցայի ուղղափառ եկեղեցու քահանան։ Անհրաժեշտ ձեւականութիւնները կատարելուց յետոյ հանգուցեալի մարմինը, երեք շաբաթ օր, Բէլֆօրի և Բեռլինի միջով կուղարկվի Պետերբուրգ։

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ԼՈՅՍ ԱՅԻ „ԿՈՂՈՊՏՎԱԾ ԵԿԵՂԵՑԻ" վէպը վաճառվում է՝ Թիֆլիսում—կենտրօնական գրավաճառանոցում և Բագու—կասպեան գրավաճառանոցում։ Գինն է՝ 1 րուբլի։ Գիրքը ձեռք բերել ցանկացող օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել և այս հասցէով՝ Тифлисъ, Типографія канцел. Главноначальствующаго, Сергѣю Симоновичу Назарянцу.

6—10 (շ.)

Անհրաժեշտ եմ համարում հրապարակաւ յայտնել, ի գիտութիւն ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ և ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ պատուելի ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐԻ, որ դարձեալ սովորականին համեմատ ընդունում եմ յանձնարարական պայմանով վաճառելու զանազան ապրանքներ՝ նախապէս տալով և ԱՎԱՆՍ։ Նաև կատարում եմ ապրանքներ գնելու և ուղարկելու պատուէրներ։ Ցանկացողները պայմանների մասին կարող են դիմել ինձ այս հասցէով. ОДЕССА, М. МУРАТОВУ, իսկ Թիֆլիսում տեղեկանալ պ.պ. եղբ. ՏՈՎԵԱՆՆԵԱՆՑ և ընկ. բանկային գրասենեակում։

Մ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

5—8 (Շ.)

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET COM.

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

կանոնաւոր և ուղղակի երթեւեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ, մտնելով Կ. ՊՈԼԻՍ, ՍԱՄՍՈՆ և ՏՐԱՊԻԶՈՆ։

Երթեւեկութիւնը շոգենաւերի 1889 թւի վերջին քառորդի համար փոխված է, սկսած հոկտեմբերի 11-ից. այդ փոփոխութիւնը վերաբերվում է Բաթումից շոգենաւի դուրս գալուն, որը նշանակված է չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթ մի անգամ, փոխանակ հինգշաբթի օրերը։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ ԴՈՒՐՍ ԿԸ ԳԱՆ

11	Հոկտեմբերի	շոգենաւ	«ՄԻՆԳՐԵԼԻԱ»
25	»	»	«ԱՐՄԷՆԻԱ»
8	Նոյեմբերի	»	«ԱՆԱՏՕԼԻԱ»
22	»	»	«ՄԻՆԳՐԷԼԻԱ»
6	Դեկտեմբերի	»	«ԱՐՄԷՆԻԱ»
20	»	»	«ԱՆԱՏՕԼԻԱ»

Տեղեկութիւնների համար ճանապարհորդների և բեռների մասին պէտք է դիմել Ընկերութեա գէնտներին.

Թիֆլիսում. պ. ԲԸՆՕԻՆ, Նախկ. Արծրունու գալերէայում, № 14.
Բաթումում. պ. ԳԱՐԱՆԻՕՆԻՆ, Նաբերէժնայում։

2—2 (և. շ.)

COMPAGNIE DES MESSAGERIES MARITIMES

PAQUEBOTS-POSTE FRANÇAIS.

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԱԵՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

(ՄԵՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ)

կանոնաւոր և ուղղակի երթեւեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ։

Ուրբաթ, 22 Դեկտեմբերի ԲԱԹՈՒՄԻՑ դուրս կը գնայ շոգենաւ GUADALQUIVIR (ԳՎԱԴԱԼԿՎԻՎԻՐ) նաւապետ BERNARD (ԲԷՐՆԱՐ), մտնելով Կ. Պոլիս, Պորտ-Լահօս և Լակավալ։

Ագէնտները՝ ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ պ. Գ. ԷՍՍԷՆԺԷՐ, ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ԳԷՈՐԳ ՀԷԶՈՒԲԵԱՆ ՀԷԶՈՒԲԵԱՆՑ, իսկ ԲԱԳՈՒԻ մէջ ԳՕԼԴԼՈՒՍՏ։

2—2

НАСТОЛЬНЫЙ ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКІЙ СЛОВАРЬ БРОКГАУЗА

ИЗДАНІЕ А. ГАРБЕЛЬ И К°

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ въ Москвѣ, въ магазинахъ: Дейбнеръ (Кузнецкій мостъ), Якобсонъ (Неглинная), „Сотрудникъ Школъ" (Воздвиженка), Карбасникова (Моховая и въ его отдѣленіяхъ въ Петербургѣ и Варшавѣ), Ильинъ, Фену и К° (Петровскія линіи и въ его отдѣленіи въ Петербургѣ) и въ конторѣ Гиляровскаго (Петровка, Столешниковъ пер., д. Карзинкина).

Словарь будетъ выходить въ свѣтъ съ начала 1890 года, отдѣльными выпусками, (отъ 2-хъ до 3-хъ листовъ in 4°. Всѣхъ выпусковъ предполагается 50.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

на всѣ выпуски на лучшей веленевой бумагѣ 12 руб.
„ „ „ „ обыкновенной „ 10 „
„ каждый выпускъ отдѣльно на лучшей бумагѣ 35 коп.
„ „ „ „ „ обыкнов, „ 25 „
Цѣна словаря въ продажѣ (неподписчикамъ): на лучшей бумагѣ—20 руб.
„ обыкнов. „ 15 „

Подписчики по выходѣ всѣхъ выпусковъ въ свѣтъ получаютъ: карты рисунки и роскошную папку БЕЗПЛАТНО.

Вся нѣмецкая печать единогласно и самымъ лестнымъ образомъ отозвалась объ энциклопедическихъ трудахъ Брокгауза, такъ между прочими „Neue Freie Presse" говоритъ, что въ настоящее время энциклопедическій словарь Брокгауза необходимъ не только для каждаго образованнаго, но и для всякаго любознательнаго человѣка, ибо даетъ отвѣты на всевозможныя справки по всѣмъ отраслямъ человѣческаго знанія. Словомъ, эта книга—„сама необходимость".—

Словарь этотъ отвѣчаетъ на вопросы: антропологіи, археографіи, археологіи, астрономіи, ботаники, военной науки, всемірной исторіи, геогнозіи, географіи, геологіи, гидротехники, зоологіи, искусствъ, коммерческой науки, всеобщей литературы, литографіи, математики, медицины, минералогіи, морскихъ дѣлъ, палеонтологіи, петрографіи, политической экономіи, психологіи, соціологіи, телеграфіи, теологіи, технологіи, типографія, товаровѣдѣнія, физики, филологіи, философіи, финансовой науки, фотографіи, химіи, художественной промышленности, электротехники, эстетики, этнографіи, юриспруденціи и т. п.

Адресъ издателей Почтѣ извѣстенъ.

2—5 (շ)

ԲԱՑՎԱԾ Է

„ԲԱԶՄԱՎԷՊ" ԱՄՍԱԹԵՐԹԻ

Բաժանորդագրութիւնն

1890 տարւոյն

(Քառասուն և ութերորդ տարի)

„Բազմավէպ" ամսաթերթն պիտի հրատարակվի 1890 տարւոյն շրջանին մէջ մի և նոյն գիրքով. միայն թէ ամեն երկու ամիս մէկ-մէկ թերթ պիտի աւելացուին սովորական թերթից վրայ։

Տարեկան գինն է 10 Ֆրանկ (4 րուբլի), կանխիկ վճարելի։

Խմբագրութեանս հասցէն է.

Rédaction de la Revue «Bazmavep»

St. Lazare Venise (Italie) R. P. Mékhitharistes

Իսկ ի Տփղիս և շրջակայքը կարող են դիմել առ մեր գործակալն պ. Ցովակիմ Զաթալպաշեան։

2—3

Дозволено цензурою, Тифлисъ 15 Декабря 1889 г. Типографія Канцеляріи Главновач. Гражд. час. на Кавк., Лорисъ-Меликовск. ул. д. каз.